

КОРАЦИ

часопис за књижевност, уметност и културу
година LX • свеска 1-3 • 2026

КОРАЦИ

Часопис за књижевност, уметност и културу
Излази тромесечно

Издавач

Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац

За издавача

Анђела Огњановић

В. г. главној и одговорној уредника

Мирко Демић

Редакција

Милица Бранковић, Вељко Симић, Лазар Јагличић, Никола
Говедарица и Костадин Стојадинов

Ликовни њрилози

Горан Кнежевић

На насловној сѣрани

Гард, комбинована техника на папиру 30 x 42 цм, 2025.

Замах, комбинована техника на папиру 30 x 42 цм, 2025.

Секретар редакције

Гордана Вучковић

Лекѣура и корекѣура

Виолета Јовичинац Петровић

Техничка оѣрема

Немања Бркић

e-mail: koracikg@yahoo.com

www.koraci.net

Адреса

Др Зорана Ђинђића 10/III
34000 Крагујевац
tel/fax +381(34)300-160

casopis.koraci

Шѣамѣа

Штампарија „ТРИ О” ДОО, Аранђеловац

Тираж

300

UDK 82 (05)

YU ISSN 0454-3556

Издавање ове публикације подржали су Министарство
културе Р. Србије и Скупштина града Крагујевца.

Часопис је уписан у регистар јавних гласила
Министарства правде и државне управе Републике
Србије под бројем 3335.

Миња З. Томић

ЖИВИ ГЛАСОВИ МРТВИХ

Жарко Миленковић: *Иван В. Лалић: његова њесничке њтрадиције*

Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево, 2024.

Писати о Ивану В. Лалићу представља вишеструко захтеван подухват. Реч је о песнику који је већ заузео место класика, који је у великој мери образлагао сопствену поезију, а чије је дело тумачено и у односу према традицији и у светлу модернистичких стремљења. Постојећа обимна књижевнокритичка и научна литература сведочи о разноврсним интерпретативним могућностима његове поезије, но истовремено поставља особен изазов пред сваког новог истраживача. Научна монографија *Иван В. Лалић: његова њесничке њтрадиције* Жарка Миленковића резултат јер посвећеног изучавања Лалићеве целокупне поетике – како поезије, тако и (ауто)поетичких ставова и критичких судова које је формулисао пишући есеје о другим песницима. Њено обликовање, међутим, заснива се и на ауторовом ширем интересовању за поезију као такву, односно за историју модерне српске поезије од времена Богдана Поповића до данас – при чему Иван В. Лалић има жаришно место, уједно посматран и као један глас у многовековном непрекинутом низу.

Варлаамска фреска Светог Јована Дамаскина, заштитника песника, стоји на корицама књиге као својевр-

сна пред-реч: осим што је директна алузија на Лалићеву песму *Шайаи Јована Дамаскина*, упућује на песниково често позивање на Богородицу (посебно у *Четири кано-на*), поезију као такву, песничку традицију као предмет разматрања, а посредно и на аутора монографије, који је и сâм песник. Стога је Дамаскин својеврсни зачетник нити, песнички предак ком се и Жарко Миленковић, као и Иван В. Лалић, обраћа у дијалогу са песничком традицијом. Назлов књиге може се тумачити двојачко, и оба разумевања налазе своје одговоре међу корицама; песниково дело сагледава се из историјске перспективе, у контексту традиције из које је поникао, али се такође разматра и Лалићево схватање песничке традиције, које је темељ његовог односа према стваралаштву као таквом.

Монографија започиње темом коју Миленковић види као почетак заснивања песничке традиције – реч је о *Анџолооџији новије српске лирике* Богдана Поповића и поетичким начелима која су је изградила, те расветљавањем њеног утицаја на обликовање мишљења и вредновања модерне српске поезије. Поповић јесте критичар кога је Лалић „изабрао” као своју традицију – стога служи као значајно историјско-методолошко полазиште, како у размишљању о традицији новије српске лирике, тако и о темељу на којем је Лалић градио свој песнички идентитет. Наводећи и разлоге због којих је *Анџолооџија* више кућена него хваљена, Миленковић открива како је Лалић, одбраном Поповићевог критеријума јасности, као и аутопоетичким ставовима и односом према онима којима је Поповић дао истакнуто место, „исправљао и оне погрешке које је Поповић начинио” (19). Миленковић показује како је критичарова жудња за целином утицала на песникову тежњу за целовитошћу, што потврђује књига *Време, вајире, врџови*, настала из првих пет збирки, те истиче занимљивост избора речи „заједништво” коју је Лалић „употребио описујући живот једне књиге и животе оних који су је читали и који су у њој видели збирку цвећа српске поезије, на којој су се учили да пишу” (21). Лалић уочава недостатке Поповићевих књига и неодрживост његових естетских постулата, али наглашава да о њима треба мислити као о „живом делу драгоцене баштине” (23), разумевајући је у контексту времена настанка и уважавајући ондашњу естетику, књижевнотеоријска схватања и терминологију. Овде је постигнуто и више од предочавања утицаја Богдана Поповића на Ивана В. Лалића – сâм песник

је, наиме, преобликовао доживљај свог критичарског претходника, те променио традицију у елиотовском смислу те речи, што Миленковић уверљиво доказује.

Богдан Поповић остаје значајан кохезивни фактор ове монографије и у следећим поглављима, будући да се песници који се даље обрађују разматрају најпре у односу на њихову заступљеност у *Анџолоџији*. Посебна пажња посвећена је Јовану Дучићу и Војиславу Илићу, које је Лалић изабрао као своју традицију, а чијих је песама у *Анџолоџији* највише. Миленковић препознаје „запуштене источнике” – Византију и антику – као Лалићеву и Илићеву инспирацију, те издваја сродност у виду односа према историји, времену и слици. Миленковић ће тумачити Лалићев есеј о Илићу, наводе о звуку певања кроз који проговарају гласови древности, као и реформу стиха коју Лалић назива новом осећајношћу. Но, и поред важног есеја, однос који је Лалић имао према Илићу најјасније је приказан у његовој поезији, у чему Миленковић види особит значај због поновног успостављања континуитета, те издваја песме које потврђују поетичке сродности. Примера ради, у песми *Зимско јуџиро*, Лалић преузима део стиха из Илићеве *Зимске игиле*, чиме позива читаоца да прочита песму и њој је придода, тако да чине целину. Миленковићева теза јесте да се Илићев завршетак песме поклапа са Лалићевим почетком, тако што се слици сна и тоњења у сан, у зимско мртвило, супротставља Лалићева слика буђења из сна. Кључна песма јесте *Војислављев врџ*, Лалићева посвета Илићу, која открива да је он: „Статичност средишта / Које се мора изабрати”. Понављање историје Миленковић препознаје и у канонима у којима су Илићеви „пејзажи пустоши и смрти добили дословно значење у садашњем времену” (45).

Између поглавља о В. Илићу и Ј. Дучићу, аутор уводи фигуру Лазе Костића, којој посвећује важну целину. Читајући критичке текстове Б. Поповића, Миленковић уочава како Костића није разумео на прави начин, јер му је измицао његов хеленизам, трагање за хармонијом и синтезом, као и начело прожимања супротности, које је критичар погрешно оценио као недостатак осећаја за целовитост. Повезујући фрагменте своје монографије у мозаик, аутор се враћа есеју о Војиславу Илићу, где ће Лалић указати и на Костића, будући да су обојица наговорили нов ритам у поезији. Као посебну вредност Лалићевог читања тради-

ције наглашава се то да је препознао фрагментарност Костићеву. Осим тога, истицао је да „не можете почети писати ако немате свест о томе да су пре вас писали такви песници као што су Лаза Костић, Јован Дучић” (57), што је важан навод јер аутор њиме уводи и Дучића као следећу велику тему, повезујући све аспекте своје монографије у целивиту структуру. Минуциозним ишчитавањем, методом ред по ред, Миленковић интерпретира песму *Santa Maria della Salute*, која је – осим што је посвећена Богородици, кључној фигури Лалићевих *Канона* – извор за песнички дијалог у стиховима песме *Шайаи Јована Дамаскина*, те смело закључује да је Лалићево поетско ткање о Богородици много сложеније у односу на Костићево, јер је изникло из његове, уз то и допуњено дубљим познавањем религије. Вредност Миленковићеве анализе Лалићеве песме чине позивања на историчара средњовековне књижевности Димитрија Богдановића, теорију религиозне песме, као и на теолошку литературу. Тиме су наговештене и теме које ће бити подробније обрађене тек при крају књиге; византијска естетика и сакрална лексика.

Поновно успостављање континуитета са *Анџолоијом* постиже се увођењем Јована Дучића. Пошто, сем неколико помињања у интервјуима и истицања да је свој језик обликовао на искуству његове поезије, Лалић о Дучићу није оставио трага, Миленковић успоставља везу компаративном анализом заједничког тематско-мотивског круга: песама о мору. У Дучићевој обради мотива мора Миленковић препознаје мир или поверење (*Јагрански сонети, Дубровачке њојме*), а истиче и метафизички потенцијал наизглед баналне песме *Крај мора*. Насупрот томе, Лалићево море везује за античке митове, пловидбе и лутања, као и чежњу за бескрајем, непознаницу, спасење или уточиште (поменуте су песме *Пролејомена за јаву, Asqua Alta, Три снимка клијера cutty sark*, „Ровињски квартет”, као и песме *Море* и збирке *Четири канона*, „где је море израз старо-заветне казне и награде” (82)). Аутор доноси оригиналан увид: Лалић се приближава Дучићу кроз поимање границе која је негде на мору или на висинама, и слободи која се огледа у великом пространству. Закључује да је море за двојицу песника „мнемотоп, место сећања на прошлост у чему се види рад година и убрзања, појма нарочито важног за песничку поетику Ивана В. Лалића” (100). Убедљиво је показано како Дучићев глас, као и Илићев и Костићев,

проговарају не само кроз Лалићеву есејистику, него и кроз стихове, као доказ аутопоетичких исказа. Миленковић до-следно укључује све релевантне изворе, примарне и секун-дарне, градећи студију која се темељно и свеобухватно по-зива на научну традицију, са којом води дијалог и на чијим основама гради своје ставове, што књигу чини поузданом и утемељеном, али и прилагођеном оним читаоцима који немају предзнање.

Поред мотива мора, темељно је разматрана симбо-лика и функција града (Рима) у Лалићевој поезији. При-мењујући Лалићев есејистички принцип започињања од општег да би се прешло на срж излагања, али и задржала пажња занимљивом широм темом пре него што се пређе на појединост – аутор монографије полази од теоријских текстова о обликовању слике града кроз историју њижев-ности, и промени коју доноси постмодернистичко писмо. Дискурс о граду Миленковић види као један од најдоми-нантнијих у Лалићевој поезији, и бројним примерима по-казује да је град и јунак многих његових песама, узрок (не) среће лирског субјекта, али и потврда смисла и љубави. Када је реч о Риму, он је препознат и као простор среће, маште, љубави, али и место кушања и провере, простор сумње. У *Римској елеџији*, тај град је „место изван свих мес-та”, место „последње одбране”, а метафизички Рим повезан је са мислима о пропадању и убрзању, што је стално ме-сто Лалићеве поезије. Тематским тежиштима која су ис-траживачи већ препознали као доминантна лалићевска, Миленковић проналази место управо кроз обраду мотива града, чиме повезује све своје досадашање интерпретације Лалићевих стихова. Наиме, у питању је однос видљивог и невидљивог, прошлог, садашњег и будућег, однос времена и простора, (не)савршености творевине, љубави и смрти – што налази своје испуњење у Риму као центру света, граду који се сматра вечним, јер сведочи пролазности времена а непролазности смисла, те тако потврђује делање љубави.

Цела монографија прожета је темом Византије, али посебна целина остављена је за богате увиде о Лалиће-вој вези са византијском естетиком и светоназором, на-вођењем и цитирањем кључних историјских и теоријских извора – истраживања В. Бичкова, С. Аверинцева, Д. Богдановића. Утицај византијске филозофије препознат је не само у Лалићевом прихватању канона као византијског песничког облика, него и у односу према стварању, слици,

речи, законитостима и естетици форме. Пажљивим ишчитавањем појединачних песама, аутор доказује да Лалићев Бог није страшан и немилосрдан – иако првих осам песама *Канона* имају узоре у старозаветним песмама – већ јесте љубав, вера и нада. Теорија присутности Бога у свему створеном показана је стиховима у којима лирски субјект позива на слављење савршенства у несавршеном, што је важан елемент византијске филозофије. Уз то, *Канони* остају у дослуху са временом настанка, лирски субјект је модерни боготражитељ са снажним доживљајем последњег времена. Имајући то у виду, аутор посвећује цео један сегмент сакралном дискурсу у Лалићевој поезији, тачније језику *Канона*, који је спој традиционалног и модерног или „сопствени сакрални језик” (132). Миленковић помиње постојећа теолингвистичка истраживања и анализу лексике (С. Велмар-Јанковић, С. Веселиновић, Н. Стипчевић, А. Милановић, П. Пипер, К. Кончаревић), те прави синтезу литературе и повезује различита научна открића. Осврће се на постојеће цитате, парафразе и реминисценције, које се понашају двојако – и као текст у тексту, имајући аутономни карактер, али и као текст о тексту, те показује како се преплићу и смењују наизменично. Сакрални дискурс постављен је у шири контекст, тако се сва она лексика која је свакодневна или световна такође посматра као сакрална. Миленковић показује не само утицај сакралног на поезију, него и поезије на сакрално; Лалић се поиграо са средњовековном формом и показао да оно што нас духовно одређује у сваком времену може да се пробуди и предочи, што читаоци монографије могу да повежу и са претходним целинама, тачније са песниковим односом према претходницима. И мада је монографија у свим својим деловима обухватала аутопоетичке елементе у Лалићевим есејима о другим песницима, читаво једно поглавље посвећено је њима, као својеврсни закључак, како би показало да везивање за одређеног песника оставља трага и на схватање поезије и на конкретне стихове. Миленковић исповеда како је у једном од својих истраживања посумњао у могућност тумачења песама одређеног песника сопственим есејима, али да у Лалићевом случају сматра исправним закључак Јована Делића да есејистика потврђује поезију. Враћа се обраћеним темама у књизи (Византији, природи језика, средњовековном светоназору), али овога пута кроз Лалићеве исказе из есеја о Милутину Бојићу, Десириу Благојевићу и

Десанки Максимовић – из чега следи увид да је бирао да пише о песницима који су имали сличан доживљај стваралаштва и света, о оним ретким „сродницима по перу, али и по ставовима” (160).

Монографија *Иван В. Лалић: њишњања њесничке њтрадиџије* у свим својим сегментима показује како се поетиком Ивана В. Лалића не можемо бавити без познавања песничке традиџије, почев од Богдана Поповића. Миленковић препознаје и, усудићемо се да кажемо, наставља ту линију, бирајући Лалића за свог песничког претходника. Посебан допринос ове књиге јесте њен аналитичко-синтетички метод испитивања саодноса Богдана Поповића, Војислава Илића, Јована Дучића, Лазе Костића и Ивана В. Лалића, као и повезивање и преплитање различитих елемената поетике, функције мора, града, византијске естетике и сакралне лексике, у опусу једног песника. Како је Лалић говорио и својим стиховима потврдио, да бисмо певали нову песму, морамо најпре чути гласове претходника. Исто тако, да бисмо о Лалићу написали нешто ново, морамо се наслонити на наслеђе писања о њему, и наставити постојећу линију. Књига Жарка Миленковића може да буде корисно штиво и онима који се први пут упознају са поезијом Ивана В. Лалића, будући да обилује исцрпним списком литературе, те упућује на све релевантне изворе и истраживања која се тичу Лалићевог песничког поступка, уз значајне интерпретације одабраних песама. Осим тога, служи и за упознавање естетских мерила Б. Поповића, као и песничке поетике В. Илића, Ј. Дучића и Л. Костића, али и поетике средњовековља. Некога ће оптеретити издашност цитата у овој монографији, но они доприносе контекстуализовању, конкретизовању и поткрепљењу изнетог, служе као повод за следећу тему, али и потврда плодносног резултата Лалићеве методе књижевног дијалога, односно присуства једног текста у другом. Монографија потврђује још једно Лалићу важно начело – принцип хармоније. Поглавља су, наиме, међусобно преплетена тако да једна тема допуњује другу и када су оне наизглед неповезане. Аутор закључује да „обнављајући прошлост Лалићева поезија асоџира будућност” (113), па ће тако и ова књига, бавећи се темама већ истраженим, позвати на нове подухвате на истој линији, кроз враћања изворима – до органског раста традиџије.